

Доц. д-р Трајче Нацев
Филолошки Факултет
Универзитет Гоце Делчев Штип

АНТИЧКАТА ПАТНА КОМУНИКАЦИЈА ВО БРЕГАЛНИЧКИОТ БАСЕН

Брегалничкиот басен го зафаќа североисточниот дел на Република Македонија, во кој регион се сместени шест општини Берово, Пехчево, Делчево, Каменица, Кочани, Винаца, Штип и Свети Николе, кој денес се поврзани со регионален пат.

Од праисторијата па се до крајот на доцната антика, голема улога во развојот на регионот, градовите, населбите и селата, покрај геоморфолошките карактеристики, има и патната комуникација не само меѓу градовите од територијата на Брегалничкиот Басен, туку и патиштата, со кој оваа територија, била поврзувана со Повардарието, Пелагонија, Тракија и Дарданија.

Од неолитот па се до крајот на доцната антика, се користат истите патишта, дел од нив, иако како колски патишта, се користат и денес, за поврзување одредени села и градови.

Патна мрежа со Повардарието

Меѓу најстарите патишта, со кој Брегалничкиот Басен, бил поврзан со Повардарието е лакавичкиот пат кој се движел по левиот брег на река Лакавица. Овој пат започнува од устието на река Лакавица во река Брегалница кај село Софилари и се движи, кон селата Драгоево и Селце. Помеѓу двете села при копање на канал за новоднување биле откриени неколку неолитски камени секири и фрагментирана неолитска керамика.¹ Потоа патот продолжува кон Пухче и Лесковица од каде потекнува теракот со претстава

¹ Неолитските секири (од кој имав прилика да видам две) биле земени од локалното население кое учествувало во копањето на каналот).

на глава на свиња и неколку камени секири.² Од Лесковица продолжува кон територијата на Конче, од каде преку Рич, продолжува кон Струмица а од тука преку преслапот кај селото Костурино се спушта кон долината на Вардар.

Лакавичкиот пат бил користен и во раната антика, при походот на Ситалк, во 429 г.пред н.е. кон Македонија кога придружуван од Аминта, пристигнал до пеонскиот град Добер (Струмица), од каде влегол во Долна Македонија. Истиот пат најверојатно продолжил да функционира и во римско време (регистрирани се пред се могили: Тумба село Селце; Суво Грло, Гроб од римско време село Лесковица, Полумница село Горна Враштица, Манастир село Габревци, населбите Гајнов Дол и Костадинци село Конче. Посебно внимание на овој пат заслужуваат могилиците(Гајнов Дол, Денкини Чуки и други) кои се неми сведоци за постоењето на живот во римскиот период во општина Конче.

Во доцноантичкиот период, лакавичкиот пат продолжил да се користи а како сведоци за тоа се големиот број на населби и утврдувања откриени во долината на река Лакавица (Поле село Софилари; Градиште и Ташли Трла село Драгоево; Јарма и Тумба село Селце; Бавчи, Градиште, Кала и Рамниште село Пухче, Градиште село Пиперово, Грамаѓе и Лубница село Лубница, Лаката село Конче), во останатите делови од територијата на Струмица на овој дел е вршена археолошка проспекција.

На истиот лакавички пат постои уште една пократка делница но мнугу потешка во однос на првата. Стигнувајќи до селото Конче патот продолжува кон највисокиот врв на Конечка планина Пожар (населба од античко време), од каде продолжува кон Студенец (познат кај мештаните како Анот), потоа Старо Село и стигнува до селото Градец. Од ова станица патот јужно продолжува до Удово а северно кон Демир Капија, и во двата правци излегува на Вардарскиот пат.

Лакавичкиот пат со изградбата на дијаголниот пат Хераклеја - Пауталија ќе биде пат од понизок ранг кој го поврзувал долно Повардарие и Струмичко со овој дел на Македонија.

Патна мрежа со Пелагонија и Тракија

² Гарашанин М., Санев В., Симоска Д., Китаноски Б., Каталог, 47-к.е.117 сл.117.

Дијагоналниот пат Хераклеја - Пауталија

Еден од најфреквентните антички патишта со кој Брегалничкиот Басен бил поврзуван со Пелагонија, Повардарието и со Тракија е Дијаголниот пат Хераклеја - Пауталија.

Премостувајќи ја реката Вардар кон Астибо постојат два правци:³

1. Преку Мушанци - Енешево, заобиколувајќи го Кур тепе кон исток или
2. Преку Мушанци - Цидимирци - Хаџи Сејдели, понатаму преку контрола од кастелот Хисар, Хаџи -Хамзали, преку Драгоево се спуштал се до устието на река Лакавица во Брегалница во непосредна близина на село Софилари каде се спојувал со Лакавичкиот пат. На оваа локација сигурно постоел мост кој ја премостувал река Брегалница, а потоа доаѓа раскрсница која Дијагоналниот пат го дели кон областа на Штип и областа на Свети Николе од каде и од двете области продолжува кон Пауталија (Ќустендил) односно Сердика (Софија).

Софилари-Астибо-Пауталија

За овој патен правец постојат неколку размислувања: Виктор Лилчиќ дава две варијанти⁴ а Микулчиќ Иван, Белдовски Звонко и Марјан Јованов една варијанта.

Спрема Виктор Лилчиќ:

1. Патот оддел по десниот брег на река Брегалница минувајќи го Астибо кај денешен Штип, продолжувал под Лозенското Градиште, до граничниот кастрон Кале кај село Крупиште. Од тука продолжувал преку Кулата (Македонска Каменица) до пред Делчево каде преку планинскиот превој Црн Камен, меѓу јужниот дел на планината Влатина и северниот венец на планината Осогово се спуштал кон вливот на Струма,

³ Лилчиќ В., 1994, 114.

⁴ Лилчиќ В., 1994, 114

пристигал до Пауталија (Ќустендил). Оваа патна линија е покуса во однос на бројката од 80 милји на ТР.

2. Првиот дел од трасата водел по истата линија до Кале село Крупиште. Од оваа патна станица патот водел кон север кон Злетовска Река, потоа Стрмошка, на превојот кон опидумот Градиште- Црн Врв село Секулица, од каде продолжува кон Кратовска Река, контролиран од кастелот на Здравчи Камен село Шлегово доаѓал до Крива Река.

Иван Микулчиќ⁵ и Белдедовски Звонко⁶ за постепењето на патниот правец од Астибо - Кале село Крупиште - Црна Скала во атарот на Делчево- Пауталија (Ќустендил), но и двајцата, далеку се од реалниот патен правец.

Виктор Лилчиќ и Марјан Јованов, во однос на претходните размислувања сметам дека се најблиску до решавањето на проблемот на патниот правец Астибо-Виничко Кале-Пауталија. Јованов дава свое образложение за првата варијанта на Виктор Лилчиќ, за кој е на мислење дека треба да се направат извесни поместувања, односно градовите Астибо и Транупара треба да ги заменат своите места во однос на предложената нова карта на ТР од страна на Милер.⁷

Врз основа на досегашните размислувања за овој патен правец сметам дека сите досегашни размислувања се блиску до решавањето на овој проблем со патниот правец преку Виничко Кале. Исто така сметам дека градовите Астибо и Транупара не треба да ги заменат своите места на предложената нова карта на ТР од страна на Милер, односно остатоците од градот Астибо треба да се тражат под средновековниот хоризонт на Исарот и во маалото Стар Конак во Штип. Во прилог на ова констатација е и откриениот рудник за злато во центарот на градот Штип⁸, и добиените резултатите од последните археолошки истражувања (2007-2011 година) изведени на археолошкиот локалитет Исар.

⁵ Микулчиќ И., 1999, 230

⁶ Белдедовски З., 1996, 9-23

⁷ Јованов М., 2002, 11-22.

⁸ Рудникот е откриен во 1989-90 година, при градежни работи за новата зграда Кубус. При посетата на ова локација заедно со колегата Звонко Белдедовски,

Врз основа на поновите археолошки истражувања (2001-2009 година) и археолошката проспекција изведена во Пијанец и на територијата на Винаца, Кочани и Штип (2008-2009 година), давам свој прилог во решавањето на патниот правец Стоби - Пауталија.

Преминувајќи ја реката Вардар кај Мушанци, патот продолжувал кај Цидимирци, Хаџи Сејдели⁹ и преку кастелот Хисар, Хаџи -Хамзали доаѓа во атарот на Драгоево од каде пак продолжува кон устието на Лакавица во Брегалница. Кај доцноантичката крајпатна стража Поле, ја премостовува река Лакавица и доаѓа до раскрсница од каде патот води кон Астибо и кон Свети Николе. Ова е единственото место каде патот може да ја помине малата река Лакавица а да не ја помине Брегалница. Патот кон Астибо поминува во непосредна близина на доцноантичката населба Плуждино¹⁰ и поминувајќи покрај некрополата од класичниот период доаѓа до пред портите на Астибо.

Астибо - Баргала 13 км.

Од Астибо кон Баргала, патот водел по јужниот раб на долината на реката Брегалница. Излегувајќи од Астибо, поминувал покрај мало утврдување од римско време¹¹ кај Чуј Петел (Сл. 2/в), потоа излегува кај Благово (каде се лоцирани железнодопските локалитети Балабаница и Орлови Чуки) каде е откриена и мала населба од Римско време.¹²

констатиравме рударска галерија која излегувала во коритото на река Отиња, најверојатно каде било испирањето на златото. Целата должина на јамата не бевме во можност да ја констатираме бидејќи истата од градежните работи беше срушена. Должината која можевме да ја констатираме изнесуваше некаде околу 70 м.

⁹ Во 1995 година извршен е увид на оваа територија, при што на две локации се констатирани остатоци од објект и фрагментирана керамика која хронолошки припаѓа на доцноантичкиот период.

¹⁰ При последното рекогносцирање на овој локалитет откриена е фрагментирана садова керамика кој припаѓа на доцноантичкото време.

¹¹ Информацијата е добиена од фотографот Кире Спасов.

¹² При увид во 1997 год. е констатирана римска населба.

Понатаму пред село Радање меѓу 8 и 9 км поминува покрај доцноантичко утврдување¹³ (Сл. 2/г), потоа продолжува кон Баргала, каде на самиот излез од селото Радање на растојание од 500 до 800 м. поминува покрај доцноантичко утврдување¹⁴ (Сл. 3/д), и продолжува кон Баргала. Патот поминува преку преслапот кај месноста Голем Крст и се спушта кон градот Баргала притоа поминувајќи покрај една доцноантичка кула.¹⁵

Сл.1/в. Утврдување од римско време кај Чуј Петел

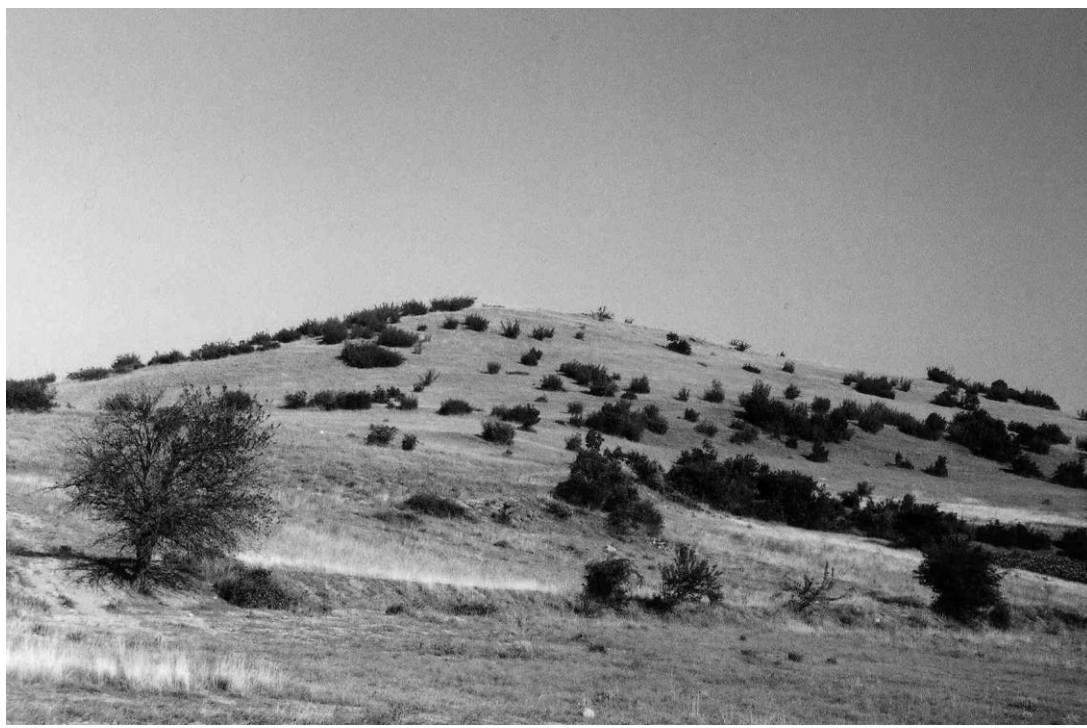
¹³ Информацијата е добиена од археологот Мите Штерјов.

¹⁴ Алексова Б., 1989, 34

¹⁵ Кулата е откриена при нелегално копање.

Сл.1/г. Доцноантичко утврдување кај село Радање

Сл.1/д. Утврдување покрај патот од село Радање кон Баргала

Баргала - Моробиздон 19 км

Од Баргала продолжува на север, и се спушта кон Црвулево каде поминува покрај доцноантичките локалитети Батулица,¹⁶ Говедарски Пат¹⁷ и Кула.¹⁸ Продолжува кон Аргулица каде поминувал на 300 - 500 м. источно од селото, во непосредна близина на доцноантичките локалитети Селски Гробишта¹⁹ и Тупан Куле.²⁰ Од Аргулица кон Бурилчево поминува покрај доцноантичките локалитети: Грамади,²¹ Манастир,²² Манастир²³ и Нова Чешма,²⁴ продолжувајќи кон Кучичино каде во непосредна близина на самиот пат се регистрирани два доцноантички локалитети: Градиште²⁵ и Пресечник.²⁶ Од Кучичино патот продолжува кон Теранци, минувајќи покрај доцноантичката населба Градиште²⁷, потоа оди кон Видовиште, претходно поминувајќи покрај доцноантичките утврдувања Трнавица²⁸ и Гарагаска²⁹ (Сл.1/ѓ) и пристига до Моробиздон,³⁰ каде се регистрирани повеќе мали населби од доцноантичкиот период.

¹⁶ Санев В.-Белдедовски З., 1996, 443; Белдедовски З., 1979, 113; Сандева Г., 2000, 49.

¹⁷ Белдедовски З., 1996, 443.

¹⁸ Санев В.-Белдедовски З., 1996, 443.

¹⁹ Санев В., 1996, 428; Алексова Б. 1989, 34.

²⁰ Санев В., 1996, 428; Гарашанин М. и Д., 1959, 73.

²¹ Керамидчиев А., 1996, 173; Санев В., 1961, 73.

²² Керамидчиев А., 1996, 173.

²³ Санев В., 1996, 173; Санев В., 1961, 73.

²⁴ Санев В., 1996, 173; Ибид, 74.

²⁵ Керамидчиев А., 1996, 176; Ибид, 74.

²⁶ Керамидчиев А., 1996, 176; Керамидчиев А., 1964, 85.

²⁷ Керамидчиев А., 1996, 182.

²⁸ Ибид., 1996, 174.

²⁹ Ибид., 1996 173.

1/г

Сл.

Доцноантичкото утврдување Гарагаска

Моробиздон - Винаца (Армонија / Каленидин) 9 км.

³⁰ Трајковски К., 1996, 176-178

Од Моробиздон продолжувал кон Зрновци, а потоа кон село Лешки, поминувајќи претходно покрај доцноантичките населби Горномалски рид³¹ и Патилово.³² Од село Лешки продолжува кон Виничко Кале поминувајќи покрај две населби од римско време.³³

Кај Винаца патот се дели кон Пауталија (Ќустендил) и кон Партикопол (Берово).

Винаца - Ќустендил (Пауталија)

Понатаму патот продолжува по левиот брег на Брегалница, напуштајќи ја во најпроблематичниот дел во тешко проодната клисура, поминувајќи покрај неколку доцноантички населби (Крсто и Селиште) кај селото Бигла и доаѓа до познатиот мост кај мештаните во Пијанец познат под името Строшен Мост кој ја премостува река Брегалница и доаѓа до познатото Очипалско градиште Пресечен Камен. Потоа продолжува кон Киселица од каде оди кон Црна Скала и се спушта кон Пауталија. Тоа е најкусиот патен правец до Пауталија.

Астибо - Партикопол (Берово)

Од Астибо до Партикопол постојат два правци:

Првиот е пократок и се движи од Винаца преку Осојница до преслапот Обозна, контролиран од утврдувањата кај Градец и Липец. Понатаму поминува покрај крајпатниот кастел кај Будинарци и навлегува во Малешевијата.³⁴

³¹ Керамидчиев А., 1996, 175.

³² Керамидчиев А., 1996, 175.

³³ Крстевски Ц., 1996, 87; Грбиџ М., 1954, 125; Гарашанин М и Д., 1959, 69-79; Крстевски Ц., Белдедовски З., 1987, 153-159.

³⁴ Микулчиќ И., 1993

Вториот е подолг и се движи по истиот пат кој води до Строшен мост кај Очипала каде по премостовањето на река Брегалница продолжува кон Делчево а потоа покрај десниот брег на река Брегалница, поминувајќи покрај населбите: Градо, Калиште и Селце село Град; Прекинато градиште село Вирче; Градиште село Тработивиште; и преку населбите стигнува до преслапот кај црквата Свети Петка во село Чифлик од каде навлегува во Малешевијата.

Патна мрежа со Дарданија

Брегалничкиот Басен со Дарданија бил поврзуван преку територијата на Овче Поле. Патниот правец со кој Брегалничкиот Басен бил поврзан со Дарданија тргнул од Астибо. Потоа трасата на патот продолжува кон Овче Поле поминувајќи покрај многу силни антички населби: Крсто село Криви Дол, Керамидница село Бурилчево по што стигнува кај можеби најголемата римска населба Сулејманец во атарот на Свети Николе, каде се спојува со патот кој доаѓа од Софилари. Понатаму од Сулејманец продолжуваат два пата : едниот преку Свети Николе минувајќи уште покрај неколку антички населби стигнува на територијата на Дарданија кај селото Миладиновци во непосредна близина на Скопје, а другиот преку Павлешенци стигнува до Куманово а од таму продолжува кон Пауталија .

Листата на античките патишта со кој Брегалничкиот Басен бил поврзан со Дарданија, Повардарие, Тракија и Пелагонија не е исцрпена. Поради, воени, економски и други причини, секако постоеле и други патишта кој биле помалку познати а побезбедни за патување и трговија.

РЕЗИМЕ

Патната мрежа е опфатена со поединечно обработени патни релации. Меѓу најстарите патни правци со кој Брегалничкиот басен бил поврзан со Повардарието е лакавичкиот пат кој се движел по десниот брег на реката Лакавица и тоа започнува од устието на реката Лакавица во Брегалница кај селото Софилари и оди кон селата Драгоево и Селце, потоа преку Конче и преслапот кај селото Костурино се спушта кон долината на Вардар. Истиот пат продолжува да функционира и во римскиот период, на што укажуваат тумуларните погребувања покрај него.

Со изградбата на т.н Дијагонален пат од Хераклеја кон Пауталија, Лакавичкиот го губи својот примат и станал пат со секундарно значење поврзувајќи ги Радовишко и Струмичко со овој дел од Македонија. Еден од најфреквентните антички патишта бил Дијагоналниот пат кој во оваа област се дели на два правци и тоа: преку Мушанци - Енешево и преку Мушанци - Цидимирци - Хаџи Сејдели се спуштал кон устието на реката Лакавица во Брегалница и во непосредна близина на Софилари се спојувал со Лакавичкиот пат.

Друг патен правец се движел од Софилари кон Астибо и Пауталија. По јужниот раб на долината на реката Брегалница водел пат од Астибо кон Баргала во должина од 13 км. Од Баргала кон север продолжувал кон Моробиздон во должина од 19 км. Од Моробиздон во должина од 9 км. патот продолжува кон Винаца. каде се дели во два правци, кон Пауталија и Партикопол.